

BO‘LAJAK TARBIYACHILARNING SHAXSIY VA KASBIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Muxamadaliyeva M.X.

Nizomiy nomidagi TDPU ning mustaqil tadqiqotchisi

Tayanch so‘zlar: kasbiy tayyorlashni optimallashtirish, oliy pedagogik ta’limning har bir bosqichi uchun ta’lim bloklari va o‘quv fanlari, mutaxassislar malakasiga qo‘yilayotgan talablar darajasi, jamiyatni isloh qilish.

Ключевые слова: оптимизация профессиональной подготовки, блоки образования и учебные предметы для каждой ступени высшего педагогического образования, уровень требований к профессиональной квалификации, реформирование общества.

Key words: optimization of professional training, educational blocks and subjects for each stage of higher pedagogical education, level of requirements for professional qualifications, reform of society.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada bo‘lajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida o‘rganiladi.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье рассматривается развитие личностных и профессиональных качеств будущих педагогов как педагогическая проблема.

SUMMARY:

This article examines the development of personal and professional qualities of future teachers as a pedagogical problem.

Ta’lim – jamiyatni isloh qilish va uni tashqi dunyo uchun yanada ochiq hamda yangi texnologiya va bilimlarga yo‘naltirilgan jamiyatga aylantirishning asosiy omilidir. U nafaqat jamiyatning rivojlanish istiqbolini, balki har bir insonning alohida faoliyatini oldindan aniqlaydi va belgilaydi. Bugungi kunda ta’lim jarayonida bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda, shaxs va jamiyatning ta’limiy ehtiyojlarini maksimal darajada qondirish, kasbiy tayyorlashni optimallashtirish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. O‘zluksiz kasbiy tayyorlashning eng asosiy o‘ziga xosligi izchillik tamoyiliga amal qilish, ta’lim maqsadlariga erishishda an‘analarga tayanish hisoblanadi.

Respublikamiz ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko‘lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkorsur‘atda qabo‘l qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, hulosalash hamda bo‘lajak tarbiyachiga yetkazib berishni yo‘lga qo‘yish ta‘lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlar talablariga to‘la javob beruvchi, ishlab chiqarish sohasida yuzaga kelgan raqobatga bardoshli, keskin o‘zgarishlarga moslasha oluvchi, shuningdek, mehnat bozorida mutaxassislar malakasiga qo‘yilayotgan talablar darajasida samarali faoliyat yurituvchi shaxsni shakllantirish dolzarb muammo hisoblanadi. Mehnat ta‘limi yo‘nalishida bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida jiddiy kamchiliklar mavjud, bo‘lar:

- kasbiy faoliyatning turli yo‘nalishlarida tarbiyachilarning faol ta‘lim olish shakllariga bo‘lgan ehtiyoji va ijtimoiy zaruriyatning to‘la qondirilmayotganligi, shuningdek, ularining yetarli darajada kasbiy-pedagogik tayyorgarlikka ega emasliklari; - tarbiyachilarning shaxsiy-kasbiy sifatlarini shakllantirishda ta‘lim tamoyillari, mazmuni, metodi va zamonaviy vositalarini mpedagogqil tanlashlari uchun zarur shart-sharoit yaratilmaganligi hamda bilim va ko‘nikmalarning shakllantirilmaganligi;

- oliy ta‘lim tizimida tarbiyachilarning o‘quv rejaları fanlarni bloklararo, blokning ichida va predmet doirasida integratsiyalash shaxsiy-kasbiy sifatning asosiy maqsadlariga muvofiq ijtimoiy va shaxsiy tajribaning mohiyati, ijtimoiy jamiyatda kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida hayotiy ko‘nikmalarni egallashga imkon beruvchi asosiy turlari yetarlicha amalga oshirilmayotganidir.

Oliy pedagogik ta‘limning har bir bosqichi uchun ta‘lim bloklari va o‘quv fanlari darajasida tayanch kompetentlik aniqlanadi. Tayanch kompetentlik tartibini belgilashda kasbiy pedagogik ta‘limning asosiy maqsadlariga muvofiq ijtimoiy hamda shaxsiy tajribaning mohiyati, ijtimoiy jamiyatda kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida hayotiy kasb etadi. Ushbu nuqtai nazardan tayanch kompetentlik: yaxlit–mazmunli, ijtimoiy–madaniy, o‘quv–bilish, axborot olish, kommunikativ, ijtimoiy faoliyatli, shaxsning o‘z–o‘zini takomillashtirish turlariga bo‘linadi.

Shaxsiy-kasbiy layoqatlilik diagnostikasi professionalizmning mohiyatli xarakteristikalariga diagnostik, kommunikativlik, boshqaruv va proektiv o‘quvlar guruhlarini kiritish lozim. Mehnatning ijro – harakat tomoniga qo‘yiladigan talablar ushbu xususiyatlarni nazarda tutadi: shaxsiy- kasbiy qo‘yilgan nutq–aniqlik, tarbiyachilar uchun qulay sur‘at, tushunarlilik,

hissiyotli, harakatlar va mimikaning ifodaliligi, harakatlarning aniqligi va koordinatsiyalanganligi.

Bo'lajak tarbiyachining bilish faoliyati ko'p jihatdan o'rganilayotgan narsalarning murakkabligi, dinamikasi, nostandartligi, ijtimoiy hodisalarni ajratib turadigan chegaralarning ta'siri, ularni izlash, noaniqlik bilan belgilanadi, bu esa ko'zatuvchanlik, suhbatdoshning ichki dunyosini modellashtirish o'quvini nazarda tutadi. Mazkur holda o'z – o'zini tartibga solish xususiyatlari o'z bilim va malakalarini doimo takomillashtirish zarurati, boshqa odamlarga qaratilgan o'z xatti–harakatini qat'iy muvofiqlashtirish o'quvi bilan tavsiflanadi. Faoliyat usullarini tanlash shaxsning ma'naviy dunyosiga faqat boshqa shaxs–pedagogning ma'naviy dunyosi bilan ta'sir ko'rsatish mumkin degan qoida bilan aniqlanadi, mehnat usullari majmuaviy harakterga ega. tarbiyachi mehnatining natijalari psixik rivojlanishidagi sifatiy ijodiy o'zgarishlar bilan aniqlanadi va ularni o'lchash qiyindir.

Kasbiy faoliyatning turli bosqichlarida kasbiy fazilatlar va shaxsiy xususiyatlarning turli guruhlar ustunlik qiladi. Kasb-hunarni egallashda ularning shakllanishi va rivojlanishining to'rt bosqichi mavjud:

- 1 – faoliyatga kirish;
- 2 – birlamchi professionallashtirish;
- 3 – barqarorlashtirish;
- 4 – ikkinchi darajali professionallashtirish.

Birinchi bosqichda kasbiy faoliyat yo'l-yo'riqlarga muvofiq asosiy shaxsiy tajribasiz o'zlashtiriladi. Kasbiy qobiliyatlar tizimi hali shakllanmagan. Uzoq muddatli xotira va bir qator boshqa fazilatlar yetakchi professional muhim xususiyat hisoblanadi.

Ikkinchi bosqichda kasbiy tajribaga ega bo'lish bilan yetakchi kasbiy ahamiyatga ega fazilatlar rivojlanadi, bunda axborot olish uchun mas'ul bo'lgan kasbiy fazilatlarining roli oshadi. Inson kasb talablariga moslashadi, lavozim dasturlari shaxsiy dasturlarga nisbatan ustuvorroq ahamiyatga ega bo'ladi.

Barqarorlik bosqichida axborotni qabul qilish va qayta ishlash uchun mas'ul bo'lgan kasbiy qobiliyatlar birinchi o'ringa chiqadi, kasbiy qobiliyatlarning bir qismi esa professional muhim xislatlar tarkibidan chiqib ketadi. Kasbiy malakalilik optimal darajada shakllanadi. Bu bosqichda faoliyat individual usulda amalga oshirila boshlanadi. Subyekt kasbiy faoliyatni uning bajariladigan qismi bilan taqqoslaganda prognozlash va rejalashtirishga e'tibor beradi.

Mutaxassisning kasbiy subyektivligi namoyon bo'la boshlaydi. Subyektivlik kasbiy faoliyatni o'zgartirish uchun mutaxassisning o'zi uning faoliyatining tashuvchisi ekanligini anglatadi. Subyektivlik maqsadlar, ehtiyojlar,

munosabatlar, motivlar, faoliyatning yoʻnalishi va saylanganligini aniqlovchi sodir boʻlayotgan narsaga munosabatda, shaxsiy maʼnoda, yaʼni shaxsning oʻzi uchun kasbning ahamiyatida ifodalanadi [104].

Oxirgi bosqichda professional muhim xislatlarning oʻzgarishi kuzatiladi. Subyekt faoliyatni amalga oshirishga koʻmaklashadigan kasbiy qobiliyatlar tizimidan kasbiy tajriba toʻplashga, kasbiy malakalilikning zarur darajasiga erishishga oʻtadi [104].

Ushbu fazilatlar boʻlajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirishga kompleks yondashish va ularning uzluksiz kasbiy oʻsishi va takomillashuvi uchun shart-sharoit yaratish zarurligini isbotlaydi.

Taʼlim muassasasining har bir tarbiyachisi salohiyatga ega va uning rivojlantirish tamoyillarini bilib, shaxs kasbiy faoliyatda oʻzini amalga oshira oladi. Bu, birinchidan, oʻziga mashgʻulot oʻtkazish uslubining motivatsion, hissiy, irodaviy, intellektual tarkibiy qismlariga, ikkinchidan, shu asosda ish shakllari, usullari, metodlarini tanlashiga, uchinchidan, oʻzini rivojlantirish dasturini ishlab chiqishiga va rivojlantirish imkonini beradigan yangi texnologiyalar va usullarini oʻzlashtirishiga bogʻliq.

Adabiyotlar:

1. Башина Т.Ф., Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. С. 31.
2. Гоноболин Ф.Н. Бўлажак тарбиячи ҳақида кисса. – Т.: “Бўлажак тарбиячи” 1967, 66-67 б.
3. Кўзьмина, Н.В. Структура педагогических способностей / Н.В. Кўзьмина // Педагогическая психология: хрестоматия: учебное пособие / Сост. Б.Б.Айсмонтиас – Москва: Московский городской психолого-педагогический университет, 2004. – с. 365-369.
4. Кўзьмина Н.В. Специалисты - субъекты изучения продуктивности своей деятельности (в свете акмеологической теории фундаментального образования) // Акмеология-2005. Методологические и методические проблемы. СПб.: Изд-во ЦСИ, 2005. С.16.
5. Muslimov N.A., Raximov Z.T., Xoʻjayev A.A. “Kasbiy pedagogika” Darslik. – Т.: «Voriz nashriyot», 2020. 277 б.